

Муниципальное бюджетное образовательное учреждение
Шуурмакская средняя общеобразовательная школа
МР «Тес-Хемский кожуун РТ»

«Согласовано»

Зам. директора по УВР

Иргит А.Л

«31» августа 2023 г.

«Утверждено»

Директор школы:

М.В.



Рабочая программа по родной литературе 3 класса

учителя начальных классов

Лама-Суу С.В.

2023-2024 учебный год

ТАЙЫЛБЫР БИЖИК

ЛИТЕРАТУРЛУГ НОМЧУЛГА ООРЕДИЛГЕ ПРОГРАММАЗЫН ТУРГУЗАРЫНГА ДАЯНГАН ХООЙЛУЛАР ДАНЗЫЗЫ.

ТР-ниң Үндезин хоойлузун (Конституциязы) (1991 ч.) езугаар тыва дыл Тыва Республикада орус дыл-биле дең эргелиг күрүне дылы болуп турар. РФ Конституциясында болгаш дылдар дугайында хоойлуда Россияның чоннарының дең эргелиин магадылаан. «Тыва АССР-де дылдар дугайында» (1990 ч.), «Тыва Республикада өөредилге дугайында Хоойлузу» (1996 ч.) ук эргелерни тодаргайы-биле амыдыралга боттандыраарының оруктарын айыткан. Төрөөн тыва дылынга тода, шын база хостуг чугаалажып билири тыва кижиниң бүгү талалыг сайзыралынга, амыдырал чуртталгазынга, ажил-агыйынга, эртем-өөредилгезинге чедишкенин болурунун магадылалын берип турар. Ынчангаш тыва уругларга төрөөн дылын орус дыл-биле деңге билири чугула болганда, ону школа назыны четпээн уруглар садтарынга болгаш эге, ортумак база дээди өөредилге черлеринге бедик деңгелге сонуурганчыг кылдыр өөредир. Национал школа тыва улустун аас чогаалын болгаш тыва чечен чогаалдың байлаан таварыштыр сөс курлавырын байыдып, төрөөн дылынга арыг, чараш, хостуг, албадал чокка чугаалап билир кылдыр келир үениң салгалын өөредип чаңчыктырыр.

3-ку класстың литературлуг номчулга эртеминге тургускан календарлыг план Тыва Республиканын ниити болгаш профессионал ооредилге яамызынын чанында национал школа хогжүдөр институттун бадылааны-биле, Л.С.Кара-оолдун 2-4 класстарга тургусканы эге школанын номчулга программазынга (Кызыл-2011чыл) даянып тургустунган.

Эге школага чечен чогаал номчулгазының курузу уругларны чечен чогаал оранынче углап, состун уран чурумалдыг омур-хевирин дамчыштыр чогаалдың (созүглелдин) долу болгаш делгем утка-шынарлыын хой талазындан угаап билип алырынга дузалаар. Чечен чогаал номчулгазы состун чогаадыкчы уран-мергенин билиндирип, чогаалдар номчуурунга уругларның сонуургалын оттурар.

Эге школаның 3-ку класзынга литературлуг номчулга курузунун утказы Л.С.Кара-оолдун «Литературлуг номчулга» номунун (2016ч) дузазы-биле болгаш үстүнде айыттырган 2-4 класстарга номчулга программазының аайы-биле илереттинер болгаш боттаныр. Литературлуг номчулга номнарында кирген чогаалдарны шын сайгарып, ооң утказын оореникчилерге шын, чедир билиндирерде, методиктиг аргаларны башкының тодаргай шилип алыры чугула. Чогаал сайгарылгазының үезинде созүглелдин чүгле сюжедин, ында кирген барымдаалыг дыңнадыгларны чугула коор, чаёгыс талалаар чорукту база ону дамчыштыр илерээн билиглер-биле кызыгаарлаттынарын болдурбас. Амгы методиканың кол негелдези эгелеп чоруур номчукчунун кичээнгейин чечен чогаалдың эстетиктиг бүдүжү, ында тургустунган мораль-этиктиг болуушкуннар; чогаалчының долгандыр турар хүрээлелге хамаарылгазы, корүш-туружу ону дүвүредип чоруур үнелелдиг угланыышкыннар, чаңчыл- созүглелдер айтырыглары база чогаал сайгарылгазынга хамаарышкан оске-даа айтырыглар хаара туткан турар ужурлуг.

Эге школага чечен чогаал номчулганын программазы чечен-эстетиктиг болгаш литература шинчилелдиг принциптерге үндезилеттингеш «Литературлуг номчулга» номунуң тургузуун болгаш утказын тодарадыр. Оон аңгыда программа уругларның номчулгага хамаарышкан билиинин деңгелин, номчулганың сорулганын, оорениринин чамдык аргаларын айтып турар.

1. 3-КУ КЛАССКА ЛИТЕРАТУРЛУГ НОМЧУЛГАНЫ ООРЕДИРИНИН КОЛ СОРУЛГАЛАРЫ

Номчулга программазы дорт кезектен тургустунган:

- 1) номчулганын тематиказы;
- 2) класстан дашкаар номчулга;
- 3) номчулга талазы-биле алган билиглери, чанчылдары болгаш мергежилдери;
- 4) чогаалдарнын хевирлери-биле (жанрлары) практиктиг таныжылга.

Класка-даа, класстан дашкаар-даа номчуур чогаалдарнын данзызын программада кирибээн, чугле оларнын чижек тематиказын болгаш анаа кирирер айтырыгларнын кыска тайылбырын (аннотациязын) класстар аайы-биле сумелеп кирирген. Ынчангаш моон сонгаар ооредилге номнарынын ("Торээн чугаа" номнарынын) авторлары кайы класка кандыг тодаргай чогаалдарны кирирерин боттары хостуг шилип алыр аргалыг.

Чамдык кол темалар класс бурузунун программасында бар. Ынчалза-даа олар анаа-ла катаптап турар эвес, а уругларның назы-хары улгадып, билиинин деннели бедээни-биле чергелештир чечен чогаалдарнын хемчээли, утказы болгаш дылдын уран-чечен аргалары чоорту нарыыдап, чаа чуулдер-биле немежип бар чыдар.

Башкы уругларны бичиизинден эгелеп коллективтиг езуга, бот-боттарынга негелделиг, шынчы, ак сеткилдиг, быжыг туруштуг, эрес-дидим болурунга, мозулуг аажы-чанга, куш-ажылга кижизидер сорулгалыг.

Уругларнын номчулга кичээлдеринге ооренир чуулдери оларга долгандыр турар бойдус болгаш ниитилел дугайында билиглерни бээр, оларнын кижизидилгезинге улуг рольду ойнаар уjurлуг. Эрес-дидим, ак сеткилдиг, амыдыралга тура-соруктуг, бурунгаар чуткулдуг, куш-ажылга ынак, телептиг кижилер дугайында чуулдерни номчуп, сайгарып тургаш уругларны моральдыг мезу-шынарга, уjur-чурумга кижизидер. Ниитиге ажыктыг куш-ажылды алдаржыткан чогаалдар дамчыштыр уругларны куш-ажылга ынак болурун, ацаа боттарынын хире-шаа-биле киржирин, ону хундулээрин; куш-ажыл кижиде бурузунун хулээлгези болгаш эргези, амыдыраарынын база бир чепсээ дээрзин билиндирер.

Торээн чурт, оон бойдузу, кижилери болгаш оларнын чаагай чанчылдары, эртем, техника, культура, уран чуул талазы-биле чедишкINNERинин дугайында чуулдер уругларны патриотизмнин, интернационализмнин езузунга, эстетиктиг овор-хевирнин аажы-чанынга кижизидеринге деткимчени бээр болгаш уругларнын угаан-медерелинин саизыраарынга улуг уjur-дузалыг.

Эге школа оореникчилеринин амыдыралчы арга-дуржулгазы байлак эвес, номчаан номнары, чогаалдары эвээш дээрзи билдингир. Оларада амыдыралды хайгаарап база чогуур туннелдер кылыпкы дег номчукчу дуржулгазы ам-даа четче хевирлеттинмээн.

Оон ужурундан эге школага чечен чогаал номчулгазы ангы-ангы чогаалчыларнын чогаадыкчы салымынын ылгавырлыг талазы, допчу намдары, чогаадыкчы ажил-херекте-ри-биле таныштырарын негевес. Чогаалчыларнын допчу намдарын, чогаадыкчы ажил-чорудулгазын, чечен чогаалды монографтыг (авторлар аайы-биле) ооредиринин принципин ортумак класстардан эгелээш, улуг класстарга чоорту киирген болур уjurлуг.

Ынчангаш эге школага чечен чогаал номчулгазы ниити литература курузунун эге уе-чадазы болбушаан, ортумак школага литература талазы-биле узуктел чок билиг бээринин чугула кезээ болуп турар.

Эге школага чечен чогаал номчулгазынын программазы уругларнын аас болгаш бижимел чугаазын сайзырадырынче кол кичээнгейни угландырып турар. Оон иштинде бир онзагай черни оореникчилерни шын чугаалап ооредиринин чугула хевири (аргазы) — номчулганын чанчылдарын шингээттирип хевирлээри болгаш ону сайзырадырынче угланган ажилдарны чорудары кол черни ээлеп турар.

Номчулга кичээлдеринин кол сорулгазы — ыткыр (дынналдыр) номчуурунун хевиринден эгелээш, ханы, медерелдиг иштинде номчуурун чедип алыры.

Номчулганын шын, медерелдиг, аянныг номчуур шынарларынын болгаш дынналдыр база иштинде номчуур хевирлерин уругларга шингээттирерде, янзы-буру аргаларны ажыг-лап, ажилдарнын хевирлерин чоорту нарыыдадып тургаш, билиндирерин сумелеп турар.

Ооредилгенин бирги чылында сос номчуурунун аргаларын шингээттирип, ангы-ангы состерни, сос каттыжышкыннарын домактар болу бээр кылдыр ун аайы-биле (интонация) кожуп, чугурту номчулгаже чоорту шилчиир.

Ийиги чылында угаан ажылыныц база бир чадазынче унуп, иштинде номчулганын чанчылдарын боттандырап.

Ушку чылында номчулганын темпизин элээн дурген шуудадыр. Номчулга уезинде уе камнаарынын чогумчалыг аргаларын чеп ажыглаарын шингээттирер.

Дортку чылында номчулганын кол шынарларын (шын, чугурту, медерелдиг, аянныг) колдуунда шингээдип апкан турар. Литературлуг шын адаашкын езугаар болгаш рольдар аайы-биле аянныг номчуурунун чанчылдарын ап, номчулганын чогуур темпизин шын сагып билген турар уjurлуг.

Эге школанын бугу-ле чадаларында башкы уругларны номчуп билир кылдыр ооредири-биле чергелештир уруглар боттары номчаан чогаалынын утказын сайгарып, ында кол чуулду илередип, оон чогуур (улуг эвес) туннелдер кылып шыдаптарынче угланган ажылдарны база чорудар. Оон ангыда номчаан созуглелдерин кезектерге чарып, оларга тус-тузунда ат тыварынга, абзацтар дузазы-биле план тургузарынга, номчаан чуулунун утказын делгеренгей (долу) азы допчу кылдыр чугаалап оорениринге чанчыктырар.

Чечен чогаал эртеминге хамаарыштыр 3-4 класстарга дараазында бодуун билиглер-биле база таныштырып болур: автор дугайында кыска дыннадыглар, номчаан чогаалынын жанры, темазы, улустун аас чогаалынын бичии жанрлары — тывызыктар, улегер домактар, дурген-чугаалар, янзы-буру тывызыктыг бодалгалар дээш оон-даа оске.

Литературлуг номчулганы дамчыштыр чечен чогаалды уругларга ханы билиндирерде, оларнын хире-шаа-биле чогаадыкчы чоруунга ундезилеп, ону ооренип коруп тургаш, иштики сагыш-сеткилдин анаа хамаарылгалыг болурунун дуржулгазынга даянырын база сумелеп турар.

Чечен чогаал кижинин угаан-медерелинге, сагыш-сеткилинге салдарлыг болганда, ол уран чуулдун нарын хевиринге хамааржыр.

Чечен чогаал номчуп, чечен овор-хевирлер-биле танышкан тудум, уругларнын ниити сайзыралы, чувени угаап, медереп билири, сагыш-сеткилинин бодалдары улам делгемчиир, ханылаар, байлакшыыр. Авторнун созуглелинге дууштур уругларныц аас-биле харыылары, чечен овор-хевирге хамаарыштыр билип алган бугу-ле ажыктыг чуулдери оларнын чечен чогаалды шингээдип ап турарынын херечизи болур.

Программада бердинген чижек тематикаларга хамаарыштыр номчуур ужурлуг чогаалдар иштинден уруглар торээн черинин, долгандыр турар хурээлелдин; эш-оор болгаш уе-чергелеринин, оларнын чуртталгазынын, оюн-тоглаазынын, ужуралдарынын; бойдус болгаш оон камгалалынын; тыва чоннун чаагай чанчылдарынын; торээн чуртунун тоогузунден барымдааларнын дугайында билиглерни шингээдип алырлар.

Эге школанын чечен чогаал номчулгазы дараазында кол-кол сорулгаларны чедип алырынче угланган:

1. уруглар номчаан (ооренген) чогаалдарынын утказын, оон маадырларынын ходелиишкиннерин, чорук-херектерин ханы шингээдип ап, анаа хамаарыштыр чогуур унелелди берип, боттарынын сагыш-сеткилин хайныышкынны-биле илередип шыдаарынын, чечен чогаалды долузу-биле шингээдип алырынын аргаларын сайзырадыр;

2. чечен чогаалдын уран чурумалдыг дылын, овор-хевир тургузарынга аян киирер аргаларын сеткип билир кылдыр уругларны ооредир; оларнын боданыр аргаларын болгаш чогаадыкчы бодалдарын сайзырадыры;
3. шулук чогаалын кичээнгейлиг дыннап билиринин аргаларын сайзыратпышаан, оон уран созун чарашсынар болгаш ханы шингээди алырынын дуржулгазын мооннеп, анаа уран-чечен хооннуг болгаш сонuurгалдыг болурун кижизидер;
4. уругларнын ном-биле ажылдап, оон билиг тыварынга номну ургулчу номчуурунга негелделиг, чечен чогаалга сундулуг, уран состун тургузукчулары — чогаалчыларнын чогаадыкчы ажыл-херектеринге сонuurгалдыг болурун чедип алыр;
5. долгандыр турар хурээлел болгаш бойдус дугайында уругларнын боттуг бодалдарын сайзырадып, ону шын угаап болгаш медресеп билиринин дуржулгазын байыдар;
6. хемчээл, утка, тематика, жанр талазы-биле ангы-ангы чогаалдарны ханы, шын билиндирер;
7. номчаан чуулунун утказын шингээттирерден ангыда, уругларнын ниити билиинин деннелин делгемчидеринин дуржулгазын байыдар болгаш амыдыралга оларнын мозу-шынарлыг, эстетиктиг хамаарылгазын база хевирлээр;
8. чечен чогаалды (номну) уруглар боттары шилип ап, ону таалап номчуксаар кузелин боттандырап;
9. уругларнын чугаазын сайзырадыр болгаш оларга чугаалап, номчуп, дыннап билиринин база созуглелдернин ангы-ангы хевирлерин сайгарып шыдаптарынын чанчылдарын шингээттирер.

ООРЕДИЛГЕ ПЛАНЫНДА «ЛИТЕРАТУРЛУГ НОМЧУЛГА» ЭРТЕМИНИН ТУРУЖУ

Программа езугаар «Литературлуг номчулга» неделяда 2 шак, чылда 68 шак кылдыр хувааттынган.

Неделяда -2 шак

Будун чылда – 68 шак

2. ЛИТЕРАТУРЛУГ НОМЧУЛГА ЭРТЕМИНИН УНЕЛЕЛ БОЛГАШ ТУРГУЗУУ, УЖУР-ДУЗАНЫ

Мозу-шынарында, аажы-чанында (личностуг) хевирлеттинген турар билиглери:

-Төрөөн дылывыс харылзажырынын база мээ-медереливистиң шынарын коргүзерииниң кол чепсээ;

- Төрөөн дыл национал культуравыстың кол болуушкуну;

-Сагыш-сеткилди, бодалдарны илередиринге дылдың бай-байлаан, уран-чечен аргаларын чоптүг ажыглап билири.;

- Торээн дылын улаштыр оорениринге сонuurгалын оттурары;
- Аас болгаш бижимел чугаага дылдыё уран-чечен аргаларын чедимчелиг ажыглап билири.
- Торээн дылын сайзырадырынга, ону кадагалап арттыарынга оореникчинин бот киржилгези;
- Аас чугаага дылдыё уран-чечен аргаларын эстетиктиг талазынче угландыраары.

3-ку класстың оореникчилериниң(личностуг) хевирлеттинген турар уjurлуг мозү-шынары:

- долгандыр турар бойдуca хумагалыг, камныг, ынак болуру;
- езу-чурумга чагырткан, уjur-дүрүмнү сагып билир кижизиг мозү – шынарлыг бооп хевирлеттинген турар;

3-ку класстың оореникчилериниң билииниң предметтиг хевирлеттинген турары:

- Ыткыр, сымыранып, иштинде созүглелди бодунуң билип алыр шаа-биле дүрген номчууру.
- Созүглелдиң хевирлерин литературлуг негелделерге дүүштүр (шын адалга, бижик демдектерин, логиктиг ударениени сагып) номчууру.
- Созүглелдиң адынга болгаш бердинген чуруктарынга даянып, ооң утказын баш удур даап бодаары.
- Номчаан чуулунуң кол состеринге даянып, утказын бодунуё созү-биле дамчыдып билири.
- Болуушкуннарның болуп турар аайы-биле дес-дараалашкаан сагып чугаалаары.
- Созүглелди кезектерге утказының аайы-биле чарып, башкының дузазы-биле бодуун болгаш нарын план тургузуп, кезек бурузунге база будун созүглелге хамаарышкан айтырыгларны тургузуп билири.
- Номчаан чуулун долузу-биле, кысказы-биле, шилилгелиг, диалогтарны медээ домактары-биле солуп, чувелерниң овур-хевирин деёнеп, чугаалап билири.
- Номчуур номунуң титулдуг арынын, аннотациязын, эге база түңнел созүнге даяныры.
- Хереглээн номун алфавиттиг каталогтан тып, библиотекада бар номнарны ажыглап ооренири.

-Справочниктер, энциклопедиялар, уругларга хамаарышкан журналдарны ажыглап билири база кыска аннотацияларны с\мелээн номнарга тургузары.

- Номчаан материалында кол маадырларныё мозу-шынарларын кижиниё алдынар ужурлуг дурумнери-биле деннээри.

3-ку класстың оореникчилериниң предметтиг хевирлеттинген турар ужурлуг билиглери:

-Номчаан чуулунге хамаарыштыр бодунуң бодалдарын илередип билири, ону аас болгаш бижимел-биле дамчыдып билири.

-Созуглелдин эстетиктиг болгаш мозу-шынарга хамаарыштыр унелиг талаларын бодунуң билип турар аайы-биле илередип билири.

Чугаа чорудулгазы болгаш медээлер-биле ажыл (метапредметтиг).

3-ку класстың оореникчилериниң чугаа чорудулгазының болгаш медээлер-биле ажылдаарының (метапредметтиг) хевирлеттинген турары:

- утка болгаш дыл-домаанын талазы-биле чедингир созуглелди үн доктаашкыны, интонация болгаш номчулганын дүргенин барымдаалап шын, медреселдиг, аянынг номчууру;

- таныш эвес созуглелди номчуурунун дургени 1 минутада 55-60 хире сос;

- чогаалдын адынга болгаш аңаа хамаарыштыр чураан чуруктарга даянып алгаш, чогаалдын кол утказын тодарадып билири;

- чогаалдын темазынга, кол утказынга, идеязынга хамаарышкан монологтарны (үзүндүлери, абзацтарны) дыңналдыр номчууру, доктаадып алыры;

а) Хун буруде кылыр ажылдар (регулятивтиг).

оореникчилерге хевирлеттинген турары:

- ооренип турар эртемниң тема, болүк аайы-биле кол сорулгаларын, утказын угаап билири;

- башкынын удуртулгазы-биле бердинген даалгаларны кууседип ооренири;

-бот хыналданы, удур-дедир хыналданы болгаш бодунуң, эштериниң ажылын үнелеп билиринге ооренири;

- бодунун кылыр ужурлуг ажылын планап билири; салып алган сорулгаларын езугаар ажылын кылып билири;

оореникчилерге хевирлеттинери:

- башкы-биле демниг ажылдажышкын уезинде чечен чогаалды ооренип шингээдип алырда чаа-чаа сорулгаларны салып билири;
- кылып турар ажылдарын ажыл уезинде болгаш ажыл соонда шын азы шын эвес кылып турарын боду сайгарып, шинчилеп билири;
- номчулга талазы-биле бодунун ажылын планнап билири.

б) 3-ку класстың оореникчилериниң эртемге сонuurгалын ханыладыры-биле чоруттунган ажылдарның туңнелинде (познавательный)

оореникчилерге хевирлеттинген турары:-ооредилге даалгаларын кууседип турар уеде херек ужурлуг медээлерни немелде номнар, статьялар болгаш энциклопедиялардан тып билири;

- бодунуң назы-харынга дууштур янзы-буру словарьларга, справочниктерга даянып билири;
- дылдың негелдерин кууседирде янзы-буру схемаларны, модельдерни, символ- демдектерни ажыглап билири ;
- белен таблицаларны,схемаларны, соозуглелдерни немээри;

оореникчилерге хевирлеттинери:

- Библиотека болгаш Интернет дузазы-биле херек билиглерни тып, ажыглап билири;
- аас болгаш бижимел чугааны шын болгаш медреселдиги-биле тургузуп билири;
- болуушкуннарны логиктиг (бодамчалыг) сайгарылгага даянып дамчыдып билири;
- алган медээлерни сайгарып, критикалап билири;

В) 3-ку класстың оореникчилериниң бот-боттарының аразында харылзажырынга хамаарыштыр хевирлеттинген турар билигleri (коммуникативтиг):

- аас чугаага диалогту ажыглап билири;
- аңгы-аңгы бодалдарны ооренип, сайгарып билири болгаш чаңгыс аай түңнелге келиринге ооредири;
- бот туружун болгаш бодалын быжыглап чаңчыгары;
- билдинмес чувлеринге айтырыгларны салып билири;

- коммуникативтиг сорулгаларны шиитпирлээринге дылдың аргаларын чедимчелиг ажыглаары;

- болукке ажылдап ооренири; бодунун бодалындан ангыда эжинин узел-бодалын база дыннап, унелеп билири;

- туннел ундурерде бодунун бодалын тайылбырлап билири болгаш эш-ооруннун узел-бодалы- биле деннештирип билири;

оореникчилерниң харылзажырынга хамаарыштыр билиглерииниң хевирлеттинери:

- коммуникативтиг сорулгаларны дыңнакчыга тода, дорт, дес-дараалашкаа-биле медээни, билигни чедирери;

-удур-дедир хыналда үезинде бот-боттарынга дузаны Үезинде чедирип билири болгаш коммуникативтиг сорулгаларны шиитпирлээринге дылдың аргаларын чедимчелиг ажыглаары;

- боолук-биле ажыл езинде чогуур айтырыгларны салып билири.

«Номчулга болгаш чугаа сайзырадылгазы» деп болук.

ЛИТЕРАТУРЛУГ НОМЧУЛГА ЭРТЕМИНИН ШИНГЭЭДИП АЛЫР НЕГЕЛДЕЛЕРИНГЕ ДУУШТУР ТУРГУСКАН ТУННЕЛДЕРИ.

Планнатынган туннел:

- аңгы-аңгы созүглелдерни ыткыр дыңзыг аянныг номчулга, иштинде номчулга болгаш дыннап турар уеде уткаларын шын медреселдиг билип алыры; оларныё онзагай шынарларын (уран-чечен, эртем-популярлыг, тайылбырның), созүглелдерниң кол уткаларын болгаш кол маадырларын; утка аайы-биле айтырыгларга харыылап билири; болуушкуннарның чурумун тодарадып билири; номчаан азы дыңнаан ооредиглиг, эртем- популярлыг болгаш уран-чечен созүглелдерге айтырыгларны салып билири.

Бердинген туннелдерниң чедип алырыныё билии:

- созүглелдерниң аңгы-аңгы хевирлериниң шынарларын тодарадыры;

- номчаан азы дыңнаан созүглелиниң кол утказын, кол маадырларын, созүглелдиң утказынга хамаарышкан айтырыгларга харыылап тургаш, болуушкуннарның чурумун тодарадып билири;

- созүглелдиң утказынга хамаарышкан айтырыгларны салып билири.

3-ку классты доозуп тургаш, оореникчилер дараазында чүүлдерни шингээдип алган турар.

Номчулганың чаңчылдары:

Бирги чартык чылда 2-3 слогтардан тургустунган нарын эвес состерни бүдүн-биле адап, 3-4 слогтарлыг элээн нарын хире состерни слогтарга чарбышаан, шын, медеделдиг номчуп билир; домакка состерни бот-боттарындан адырбайн, утка талазы-биле аразында тудуш холбаалыг кылдыр номчуур; номчулганыё темпизи чоорту дүргедеп, таныш эвес созүглелди номчуурунун дүргени минутада 55-60 хире сос.

Ийиги чартык чылда утка талазы-биле билдингир сөстөрни болгаш домактарны шын, аянный, медеделдиг, илдик чокка, тода дынналдыр номчуп шыдаптар; сөзүглелде чугула утка илередир состүн-биле (үннү бедидип азы чавызадып тургаш) ылгап билир; таныш эвес созүглелди номчуурунуё дүргени 1 минутада 65-80 хире сос. Медээ, айтырыг, кыйгырыг демдектерин барымдаалап, домактарның аянын үн-биле дамчыдып билир. Аянный номчуурунга белеткенир талазы-биле бот-онаалганы башкыдан алгаш, улуг эвес созүглелди иштинде номчуп билир.

Созүглел-биле ажыл. Номчаан чуулунге хамаарыштыр айтырыгларга харыы берип, утказын чугаалап, кол бодалды илередип билир. Чогаалдың киржикчилериң кылып турар чуулдерин унелеп, чылдагаанын тайылбырлап шыдаптар. Созүглелди боттарыныё состери-биле катаптап чугаалаары. Номда бердинген айтырыглар болгаш онаалгаларны номчаан чуулунге хамаарыштыр ажыглап билири: номчаан созүглелдин адын номнун допчузундан тып шыдаары. Башкының дузазы-биле кезектерге чарып каан созүглелдерге аттар тывар. Абзацтарны барымдаалап тургаш созүглелдин утказын шын тургузар. Шулуку аянный номчуп, доктаадып, тоолдарны ыдып билир.

3. ПРОГРАММАНЫ БОЛУКТЕР ААЙЫ-БИЛЕ ЧИЖЕК ХУВААЛДАЗЫ.

- Экии, Литературлуг номчулга! (1 шак)
- Улустун аас чогаалынын биче хевирлери (2 шак)
- Ооренип оорен (3 шак)
- Чылдын уелери. Тодуг-догаа кузумейни (3 шак)
- Эки кылган ажыл-элеп читпес алдар (5шак)
- Хоктуг ужуралдар, солун болуушкуннар (4 шак)
- Бойдустун чажыттары (3шак)
- Чылдын уелери. Аккыр харлыг кыжым (3шак)
- Бойдуска хумагалыг болуулу! (4 шак)
- Авторлуг тоолдар (4 шак)
- Торээн чуртум камгалакчылары (3 шак)

- Улус аразындание караа чымчак(4 шак)
- Чылдын уелери. Хоглуг чазым (2 шак)
- Улустун аас чогаалы. Тоолдар (4 шак)
- Бистин бичии оннуктеривис (3 шак)
- Тоогу болгаш тоолчургу чугаалар (3 шак)
- Ойнаксанчыг оюннарым (2 шак)
- Кижин болуру чажындан (4 шак)
- Оске чоннарнын аас чогаалы (2 шак)
- Чонум чаагай ёзу-чанчылдары (4 шак)
- Чылдын уелери. Чараш чайым (5 шак)

Л.С.Кара-оолдун тургусканы программада албан шингээдир уjurлуг билиглернин адыр бүрүзүн тус-тузунда каш шак дургузунда ооренирин чиге тода айыткан (үстүндө бердингени-биле). Ук программада номчулга болгаш чугаа сайзырадылгазынга чылда 68 шак бердинген. Литературлуг номчулга эртеминде бердинген темаларны оореникчилернин билиинин деннелин барымдаалап сагып тургаш чамдык кыска хемчээлдиг созуглелдерни чангыс кичээл кылдыр каттыштырып, хостуг унуп келген шактарны кичээл-экскурсия, кичээл-проектилер, бижимел чугаа сайзырадылгазынын кичээлдеринче, уругларнын билиин хынаар тест-хыналда кичээлдеринче кирип, чижек планы тургускан.

ЛИТЕРАТУРЛУГ НОМУЛГА КИЧЭЭЛДЕРИНИН ХЕВИРЛЕРИ БОЛГАШ ОЛАРНЫН ТУРГУЗУУ

Тыва дыл кичээлдерин хевирлерин мынчаар болуктээн:

- Чаа билигни бээринин кичээли.
- Билиглерни, мергежилдерни быжыглаарынын кичээли.
- Туннел катаптаашкыш кичээли.
- Хыналда кичээл.

НИИТИ ООРЕДИЛГЕ УДУРТУЛГАЗЫНГА ООРЕДИЛГЕ НОМНАРЫНЫН ДОПЧУЗУ

- Литературлуг номчулга. 3 класс. Л.С. Кара-оол. Кызыл: НШХИ. 2016ч.;
- Литературлуг номчулгага ажылчын кыдырааш. 3 класс. Л.С. Кара-оол. Кызыл: НШХИ. 2016ч

КАЛЕНДАРЬ-ТЕМАТИКТИГ ПЛАН

№	Кичээлдин темазы	Шагы	Эрттирер хүнү		Примечание
			план-биле	шыны-биле	
Экии, литературлуг номчулга! (1 шак)					
1	Моорей: «Угаанырлар, сагынгырлар» Е. Танова. Тыва черге йорээл.	1 шак			
Улустун аас чогаалынын биче хевирлери (2 шак)					
2	Тывызыктар. Улегер домактар.	1 шак			

3	Оюн удээн чугаалар.	1 шак			
Ооренип оорен (3 шак)					
4	С. Сурун-оол. Аккырмаа биле ийи (Узунду)	1 шак			
5	Н. Носов. Бодалга бодааным.	1 шак			
6	Е. Танова. Ийи 2. Ч. Ондар. Эдилелдин ээзинде.	1 шак			
Чылдын уелери. Тодуг – догаа кузумейни (3 шак)					
7 8	Чугаа сайзырадылгазы. О. Саган-оол. Куску аргага. (Узунду) Э. Кечил-оол. Кайгамчыктыг картошкам. Ч. Ондар. Кыштын тыныжы.	2 шак			
9	Чугаа сайзырадылгазы. Чогаадыг «Онза чараш кузум»	1 шак			
Эки кылган ажыл- элеп читпес алдар (5 шак)					
10	Ю. Кюнзегеш. Шартылаа биле Кымыскаяк (Басня)	1 шак			
11	Ю. Кюнзегеш. Ажыл	1 шак			
12	О. Сувакпит. Арзылан биле Пар. (Басня)	1 шак			
13 14	О. Сувакпит. Салааларым. (Узунду)	2 шак			
Хоктуг ужуралдар, солун болуушкуннар (4 шак)					
15 16	К.-Э. Кудажы. Мыйыт	2 шак			
17	С. Сурун-оол. Ууттунмас тоорук. КДН	1 шак			
18	Хыналда номчулга.	1 шак			
Бойдустун чажыттары (3 шак)					
19	М. Пришвин. Алдын шынаа. С Комбу. Чогум чул ол, уруглар?	1 шак			
20	С. Сурун-оол. Хек.	1 шак			

21	Г. Скребицкий. Куштарнын медээзи	1 шак			
Чылдын уелери. Аккыр харлыг кыжым (3 шак)					
22	Чугаа сайзырыдылгазы Б. Ховенмей. Кыш	1 шак			
23	М. Кенин-Лопсан. Кыштын шулукчузу. Харжыгаш. А. Пушкин. Кыш.	1 шак			
24	Л. Толстой. Ак кодан. Чечен чугаа. Л. Чадамба. Соок-Ирей	1 шак			
Бойдуска хумагалыг болуулу! (4 шак)					
25	М. Кенин-Лопсан. Оскус ангыр.	1 шак			
26	О. Сувакпит. Эмнеп алган Ч.Кара-Куске.Хурээлелди камгаланар!	1 шак			
27	КДН Бойдус толугу	1 шак			
28	Эдертиг.	1 шак			
Авторлуг тоолдар (4 шак)					
29	С. Пюрбю. Сагынгыр куске	1 шак			

30	С. Маршак. Угаанныг Кускежик. Тоол	1 шак			
31	С. Пюрбю. Кажар диин. Хыналда номчулга. 1-ги чартык чылдын хыналда тестизи	1 шак			
32	Т.Кызыл-оол Бодаган. Багай чанчыл.	1 шак			
Улустун аас чогаалы. Тоолдар (4 шак)					

33	Чыраа кулун.	1 шак			
34	Тыва улустун тоолу	1 шак			

35	Хам Бору биле Шинчээчи Бору тыва тоол	1 шак			
36.	Хараган бажында дук.	1 шак			

Бистин бичии оннуктеривис (3 шак)

37.	К. Ондар.Мени таныыр. (шулук) С.Комбу.Сайдаяк.	1 шак			
38.	О. Саган-оол. Оол биле кушкаш.	1 шак			
39.	О. Саган-оол. Элик оглу.	1 шак			

Торээн чуртум камгалакчылары (3 шак)

40.	Э. Кечил-оол Шолалатканым.	2 шак			
41.	А. Барто. Ийи алышкы				
42.	Бистин проективис «Бистин ачаларывыс (акыларывыс) - Ада-чурт камгалакчылары»	1 шак			

Улус аразында ие кара чымчак (4 шак)

43	Б. Ховенмей. Ием холу.	1 шак			
44	С. Тока. Ававыс чокта.(Узуду)	1 шак			
45	Э. Кечил-оол. Ава созун дыннаваска.	1 шак			
46	Чугаа сайзырадылгазы. Чогаадыг «Мээн ынак авам»	1 шак			

Чылдын уелери. Хоглуг чазым. (2шак)

47	О. Саган-оол. Онза уе.	1 шак			
----	------------------------	-------	--	--	--

48	Л. Чадамба. Часкы тарылга	1 шак			
Тоогу болгаш тоолчургу чугаалар (3 шак)					
49	Дуза дилээн адыг. (Тоогу чугаа)	1 шак			
50	Аскыр Дагаа чуге дан бажында алгырар апарганыл?	1 шак			
51	Дээлдиген уну	1 шак			
Ойнаксанчыг оюннарым (2 шак)					

52	Ч. Кара-Куске. Чылгылаар мен. Чунгу.	1 шак			
53	А. Шоюн. Таньжылга	1 шак			
Кижн болуру чажындан (4 шак)					
54	С. Сурун-оол. Шериг-оолдун олчазы (Узунду)	1 шак			
55	Ч. Кара-Куске Алышкылар	1 шак			
56	И. Крылов. Чаан болгаш Моська. Басня Л. Толстой. Ошку биле бору. Басня	1 шак			
57	Эдертиг	1 шак			
Оске чоннарнын аас чогаалы. (2 шак)					
58	Бят чок крокодил (Кхмер тоол)	1 шак			
59	Ийи элчиген (Кыргыз тоол)	1 шак			
Чонум чаагай ёзу- чанчылдары. (4 шак)					
60	К.-Э. Кудажы. Танды кежии (Узунду)	1 шак			
61	М. Кенин-Лопсан. Мунгашталган балыктар	1 шак			
62	Е. Танова. Артыш	1 шак			
63	КДН Монгуш Эргеп болгаш оон уругларга чогаалдары.	1 шак			
Чылдын уелери. Чараш чайым.(5 шак)					
64	Чурукка план езугаар чугаа тургузар. Л. Чадамба. Каас уе. С. Сурун-оол. Чодураа	1 шак			
65	С. Сарыг-оол Чайлагга (Узунду) Э. Кечил-оол Солун чайым	1 шак			
66	Чугаа сайзырадылгазы. Чогаадыг «Чайгы уе»	1 шак			

67	Хыналда номчулга. Чыл тончузунун хыналда тестизи	1 шак			
68	Бистин проективис «Мээн ынак чогаалчым»	1 шак			

Прошнуровано, пронумеровано и закреплено
печатью 18 листов

« 01 » сентября 2023г.

Директор школы: Резоуз Уржук М.В.

